

Word-building nest is characterized as polymasure structure that comprises word-building chains and paradigms correlating with each other and realizing paradigmatic and syntagmatic relationships in the nest.

Шепітько Світлана

Волошина Ольга

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВЕРБАЛЬНОГО ВТІЛЕННЯ
КОНЦЕПТУ «ПРАВДА» НА МАТЕРІАЛІ РОСІЙСЬКОЇ,
УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ**

У статті узагальнено інформацію щодо аломорфних та ізоморфних рис вербального втілення концепту ПРАВДА в російській, українській та англійській мовах. Співвідношенню концептів «ПРАВДА – ІСТИНА» в порівнюваних мовах надається особлива увага.

За мету дослідження обраний розгляд співвідношення вербальної репрезентації концепту «правда» на матеріалі слов'янських (російської, української) та англійської мов. ПРАВДА розглядається в даному дослідженні як: 1) лексема – одиниця мови зі своєю семантикою й комбінаторними можливостями; 2) однойменний концепт, у значеннєвому просторі якого функціонують різні одиниці, семантично пов'язані з феноменом «правда».

Актуальність роботи полягає в тім, що вивчення процесів концептуалізації світу в сучасній лінгвістиці та знаходження спільних та відмінних рис вербалізації концептів в різних мовах є одним з перспективних напрямків нової парадигми. Концептуальні дослідження об'єктивують нове тлумачення слів, особливо таких багатозначних, семантично диференційованих, що мають визначальний вплив на філософію й культуру соціуму, як правда, істина й неправда.

Завдання даного дослідження ми визначаємо як узагальнення теоретичної інформації щодо вербальної репрезентації вищезазначеного концепту в російській, українській і англійській мовах.

Філософська проблема ПРАВДИ розглядається людством протягом довгого часу. Сформульоване ще в першому столітті Понтієм Пілатом питання «Що є правда?» [Іоанна 18:38], дотепер не отримало відповіді. Однак, наприкінці 20 сторіччя був замічений істотний прогрес у вивченні даного питання. У другій половині ХХ і початку ХХІ ст., коли центральним об'єктом досліджень теоретиків мови стає жива мова, що функціонує в мовленнєвому спілкуванні, розвиток одержує положення, уперше висловлене В. фон Гумбольдтом про те, що в основі всіх лінгвістичних досліджень повинна бути людина, але не просто як особистість, а як «мовна особистість», поняття «Істина», «Правда» і «Неправда» та засоби їх об'єктивації здобувають статус найважливіших об'єктів вивчення теорії мови й лінгвокультурології.

Мовні засоби об'єктивації концептів істини, правди, неправди, обману, що відображують складну систему духовно-морального й морально-етичного вимірів мовної картини світу й внутрішнє, духовне життя особистості дослідили Н. Д. Арутюнова, Т. В. Булигіна, А. Д. Шмельов, В. В. Знаков, М. І. Агієнко, Н. Н. Панченко, В. А. Лукін, Т. В. Топорова, Д. Болінджер, Х. Вайнрихт, Дж. Лакофф і ін. Але ці феномени, особливо в плані їхніх співвідношень, ще не одержали достатнього висвітлення в рамках теорії мови й лінгвокультурології й мають потребу в подальшому багатоаспектному вивченні. Цим у значній мірі й визначений вибір теми нашого дослідження.

Вивчення даного питання сучасною лінгвістикою з погляду концептуалізації представляється одним з найбільш перспективних

напрянків. У традиційній лінгвістиці концепт розглядається як синонім поняття й трактується як думка, «що відображує в узагальненій формі предмети і явища дійсності за допомогою фіксації їхніх властивостей і відносин» [10, с. 383].

Ю. С. Степанов стверджує, що концепт і поняття є термінами різних наук: поняття вживається головним чином у філософії й логіці, а термін «концепт» належить до терміносфери математичної логіки, закріпився останнім часом у науках про культуру, мову, лінгвокультурології, культурології [3, с. 281].

Про багатоплановість поняття концепт свідчить дефініція в Логічному словнику: «Концепт (від лат. *conceptus* – поняття) – цілісна сукупність властивостей об'єкта. У відповідності зі сформованою традицією в природній мові під концептом розуміється той абстрактний зміст, розуміння якого є необхідною умовою адекватного вживання даного імені. Різні імена можуть позначати той самий об'єкт і при цьому виражати різний абстрактний зміст, але не навпаки» [11, с. 91]. Відповідно, концепт представляється як культурно-інформаційна одиниця, створена в процесі редукування результатів досвідченого пізнання дійсності до обсягів, які здатна удержати людська пам'ять, і співвіднесена з культурно-ціннісними домінантами, вираженими в релігії, ідеології, мистецтві, науці [7, с. 281].

В основі культурно-філософських концептів «Істина», «Правда» і «Truth» лежать такі метафоричні образи, як Бог, відповідь перед Богом, висота, відкритість, чистота, гіркота, біль, глибина, неприступність.

При багатьох співпадаючих параметрах концепти «Істина» і «Правда» диференціюються за наступними асоціативними векторами: істина – Бог, світло, справедливість; правда – душа, мати, гіркота.

У наївній картині миру правда піддається розгляду частіше, ніж істина. Загальним для багатьох мов виступає те, що на побутовому рівні істина за змістом співвідноситься з фактами. Ми звикли ототожнювати істину й правду, і сам по собі акт говоріння правди, здавалося б, не може не викликати позитивного відношення. Однак давно замічене, що саме по собі «говоріння правди» (і його оцінка) досить неоднозначно пов'язане зі змістом висловлення.

Лінгвокультурний зміст (наповнення) концептів «Істина», «Правда» і «Неправда» у російській мові в процесі історичного розвитку перетерпів значні зміни, обумовлені соціально-економічними, політико-ідеологічними причинами, етичним і естетичним контекстом буття, у той час як в англійській мові концепти «Truth» і «Lie» у процесі історичної динаміки не випробували серйозних змін, відбиваючи стабільність і стійкість культурно-релігійного й соціально-економічного пристрою західної картини миру.

Концепти «Істина», «Правда» і «Неправда» відрізняються національно-культурною своєрідністю: для російської мови характерно більш емоційно пофарбоване відношення до феноменів «істина», «правда», «неправда», багатство значеннєвих модифікацій складових. Представники англійської мовної культури ставляться до феноменів «truth» і «lie» більш прагматично, що відповідним чином фіксується й вербалізується в мові.

Передаючи зміст висловлень, що містять англійське truth, російською мовою, перекладачі звертаються не до одного, а відразу до двох слів: до слова «правда» і до слова «істина» [9, с. 397]. Будь-яке вербальне «розширення» («звуження») у мовній презентації тої або іншої предметної області можна розглядати як симптом лінгвістичної специфікації національно-мовної концептуалізації миру. «Правда» і

«істина» – досить важливі й притім ціннісне маркіровані концепти, їхня значимість для філософії очевидна. Якщо розглянути конфігурацію концептосфер вербальних носіїв цих концептів для прояснення значеннєвого обрію кожного із цих слів окремо й на виявлення загальних для них значень правди й істини в російській мові: правда – це те, що існує в дійсності, відповідає реальному положенню речей; справедливість, чесність, права справа; правота (мов.). Істина ж трактується як адекватне відображення у свідомості сприймаючого того, що існує об'єктивно; те, що існує в дійсності; (тобто, те ж, що й правда), твердження, судження, перевірене практикою [12, с. 928] .

Зі словникових статей очевидно, що значення слів «правда» і «істина» збігаються тоді, коли вони використовуються для позначення чогось, що «існує в дійсності, відповідає реальному положенню речей», у той час як завдяки іншим значенням їхні семантичні поля розходяться. Відповідно, незважаючи на те, що при зближенні значень не досягається повна синонімія, на перший план виходить семантична подібність, а не розходження цих слів. Цей висновок можна підкріпити, вказавши на те, що в слів «правда» і «істина» один загальний антонім – неправда.

На підставі наведеної картини ми можемо запропонувати наступну схему співвідношення семантичних полів концептів правда й істина в російській мові: істина, як поняття непорушне та унікальне, може розцінюватися як базова концептуальна категорія, що умовно розділяє мовну картину світу на Правду – Неправду (ця концептуальна пара синонімічна концептуальним опозиціям добро-зло, темне – світле, добро – зло). Концепт правда може бути розцінений як дуже змістовний, з багатим набором узуальних конотацій, відповідно, полівалентний.

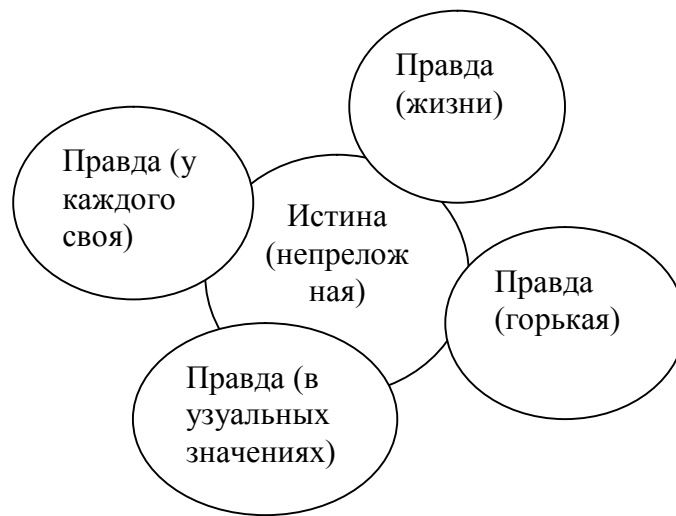

Схема 1. Співвідношення концептів «ІСТИНА-ПРАВДА» у російській мові

Співвідношення концептів усередині концептосфери в українській мові розглядається трохи інакше. Відповідно до думки Безпаленко А. М. [Безпаленко 2008: 4], у побутовому розумінні дані слова в першу чергу синонімічні. Але, з наукової точки зору, «істина – це судження, що точно і правильно відображає дійсність (походить від слов'янського кореня є, єство), причому його відповідність дійсності перевірена практикою. Слово істина – науковий термін і має лише це одне значення» [1, с. 4].

Слово «правда» має більше широкий зміст, і, хоча й включає поняття істина як одне зі значень, має й інше значення – справедливість. Отут корінь прав-(ый) є спільнослов'янським і дуже важливим у даному значенні: «наша справа права» (= справедлива), «не в силі Бог, а в правді» (= справедливості), «верховенство права» (= справедливості), «немає правди (= справедливості) у світі». Слова правда й істина дуже схожі, але не тотожні за змістом. Це означає, що є ряд значень, для вираження яких оба слова повністю взаємозамінні. Крім наведених прикладів, можна привести ще: «правда (= істина = справедливість) очі коле», «Платон мені друг, але істина (= правда = справедливість) дорожча» і т.і.

Однак, існує ряд значень, для вираження яких уживається винятково слово з коренем прав(д) - : «правдиві очі», «праведна війна», «правдиві свідчення». Отут заміна на слово з коренем ист(ин)-а без втрати первинного значення неможлива.

Відповідно, ми можемо стверджувати, що слово істина завжди може бути замінено словом з коренем прав(д)-, тоді як зворотна заміна можлива далеко не завжди; названі концепти за значенням співвідносяться як частина й ціле:

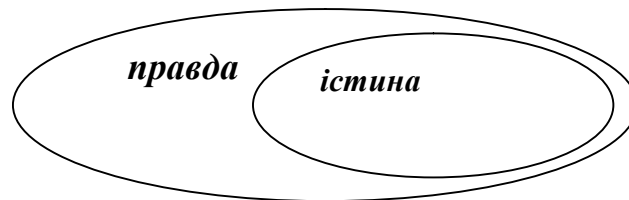

Схема 2. Співвідношення концептів «правда» і «істина» в українській мові
Згідно дослідженням А. М. Беспаленко, в українській мові валентність слів з коренем прав(д)- значно вище, ніж слів з коренем ист(ин)-.

Щодо англomовної культури, то починаючи з 12 століття дослідники переймалися питанням про те, що є правда і як вона співвідноситься з істинністю суджень (truth-values, verity). Відповідно до Філософської енциклопедії, термін «істинність» (verity) був виведений логіками як характерний загальний термін для визначення правдивості – хибності судження [6, с. 41]. Відповідно, запитуючи про істинність суджень, ми оцінюємо правдивість, вірогідність. Згідно з Internet Encyclopedia of Philosophy, існує цілий ряд понять, що претендують на еквівалентність істині: твердження, припущення, теорія, доктрина, факт, думка, віра й т.і. [IEP].

Однак, відповідно до логічної репрезентації теорії, представленої в Internet Encyclopedia of Philosophy, жоден з вищезгаданих претендентів не

покриває змісту істинності повністю. Як російське «істина», так і англійське «truth» характеризуються Божественним походженням, сталістю й неминущою сутністю. Її не створюють, а тільки відкривають.

В англійській мові правда на побутовому рівні виступає як регулятор і система оцінки подій, що відбуваються. Окремий аспект у змісті правди являє собою справедливість. Правда, як і істина, несе риси сакралізації, які виявляються при вказівці на характер незмінності, при визначенні недосяжності й невразливості.

Як у росіян, так і в англійській мовній культурі відношення до правди й істини неоднозначно: з одного боку, істина й правда – цінність, що неможливо переоцінити, ціль, до якої прагнуть, з іншого боку, істина й правда – неприємність, що навіть заподіює біль, заважає жити. Однак, як було позначено вище, у російськомовній культурі відношення до істини й правди емоційно пофарбовано яскравіше. Англійські фразеологізми містять найчастіше слово heart (серце), що, як можна припустити, сприяє сприйняттю концепту «truth» більше прагматично, не зачіпаючи емоцій носіїв англійської мовної культури.

В англійській мові концепт «Truth» представлений одним словом – truth. Слово verity, що також можна розглядати в рамках дослідження даного концепту, не має настільки чітко вираженої значеннєвої відмінності від слова truth, і частотність його застосування в мові мала. Навіть у перекладах Старого й Нового Завітів абсолютна перевага віддається слову truth. Випадки вживання слова verity одиничні [2, с. 53].

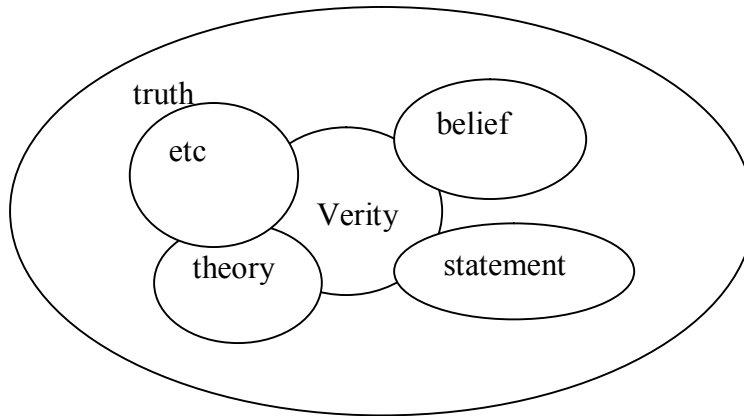

Схема 3. Співвідношення концептів «truth» і «verity»

Як можна бачити на запропонованій нами схемі, поняття, що входять у семантичне поле макроконцепту правда тісно взаємодіють із ядром – мікро концептом істина й дозволяють говорити про полівалентність концепту правда в англійській мові.

Асоціативне поле російського концепту «Правда» відрізняється від асоціативного поля англійського концепту «Truth». Так, російське слово «справедливість» входить до концепту «Правда» (від спільнослов'янського правий – щирый), що відрізняється від джерел англійського justice (від латинського justus законний, заслужений). «Для англо-американської ментальності, відображеної в слові justice, малозрозумілим здається розходження, якщо не протиставлення правосуддя й справедливості, особливо на тлі неприйнятної для США російської нетотожності між законом, судом і істиною, правдою, моральною справедливістю» [5, с. 53].

Виділяються основні значення, які відповідають у російській, українській і англійській мовах ключовим словам концептів «Істина», «Правда» і «Truth»: 1) відповідність дійсності; 2) справедливість, чесність, права справа.

В основі культурно-філософських концептів «Істина», «Правда» і «Truth» лежать наступні стійкі вираження, засновані на образних метафорах:

Істина й правда:

1) правий перед Богом та людьми, honest to God, to practice what God commands, take smth for gospel (Бог, відповідь перед Богом);

2) правда піднімає людину, вища правда, on the up and up (висота);

3) щира правда, відкривати істину, знімати покрив, відкривати серце, the naked truth, open as the day, throw off one's disguise (відкритість);

4) чиста правда, make a clean breast of smth, come clean (чистота);

5) казати правду, вивертати душу навиворіт, вивернути душу комул., with all one's heart, a heart-to-heart talk, an open heart (душу, серце);

6) по-правді; чесна гра; a fair deal, fair dincum, fair do's, fair and square, for fair, fair play, a fair shake (чесність);

7) полегшити правдою душу; get smth off one's chest, let down one's hair

(полегшення).

8) по правді говорячи, дивитися в очі правді, a genuine article, as a matter of fact, show smb in true colours, hold the mirror up to smth, have the right ring about smth (звучати щиро, правдиво, бути сьогоднішнім, справжнім – дійсні монети відрізняли від фальшивих по звуці) (сутність).

Правда – гірка правда, правда ока коле, bitter truth, nothing stings like truth (гіркота, біль);

Істина – truth lies at the bottom of the well (істина лежить на дні колодязя) (глибина, неприступність).

Всі вищевказані мікроконцепти або повністю, або частково включаються в макроконцепт «TRUTH». У той же час, ядром кожного з них зокрема є мікроконцепт «VERITY». Відповідно, ми можемо сприймати істинність і як ядро макроконцепту «правда».

Узагальнюючи дослідження на матеріалі порівнюваних мов, слід відзначити, що концепти «Істина», «Правда», «Truth» інтерпретуються як сукупність знань, асоціацій, що вербалізують слова істина, правда, truth; дані концепти не тільки мисляться, але й переживаються, вони є особливим предметом рефлексії й емоцій. У лексемах істина й правда, інтегрованих в одне поняттєво-значеннєве ціле й одночасно протипоставлених один одному, концептуалізована своєрідна духовна цінність [8, с. 990].

Як висновок, ми пропонуємо наступні положення: загальним для всіх трьох мов є полівалентність концепту правда й наявність ядра «істина» у семантичному полі концепту «правда». Концептуалізація в наївній картині світу трьох аналізованих мовних культур істотно відрізняється від концептуалізації в кодифікованій мові. У систему концепту в наївній картині світу входять слова, які корелюють у семантичному полі концепту найчастіше завдяки лише своєму символічному значенню; фрейми, ситуації, типові для даної культури й зрозумілі всім носіям мови; а також інші концепти, що корелюють із досліджуваними концептами. Саме ті поняття, символи й фрейми, які становлять внутрішню форму концепту, відбивають національно-культурний компонент картини світу певного народу.

У рамках даних концептів носіями кожної мовної культури здійснюється пошук життєвих орієнтирів і цінностей.

У наївній картині світу всіх трьох мов правда піддається розгляду частіше, ніж істина, імовірно, у силу усвідомлення божественного походження й непохитності останньої. Спільним для трьох мов виступає те, що на побутовому рівні істина за змістом співвідноситься з незаперечними фактами.

Правда ж на побутовому рівні виступає як регулятор і система оцінки подій, що відбуваються. Окремий аспект у змісті правди являє собою справедливість. Істина несе риси сакралізації (які виявляються при вказівці на характер незмінності) [2, с. 57].

В англійській мовній картині світу сила правди також сакралізується, підкреслюється її недосяжність і невразливість. Деякі розходження відзначаються в засобах вербалізації. Різниця в способах вербалізації й концептуалізації відбиває національно-культурний компонент (репрезентований у прецедентних текстах культури).

ЛІТЕРАТУРА

1. Беспаленко А.М. Концепти «правда» та «істина» в українській та російській мовах (порада політикам). - www.rusnauka.com/36_NIO_2008/Philologia/
2. Земскова Н. А. Концепты «истина», «правда», «ложь» как факторы вербализации действительности: когнитивно-прагматический аспект.- Краснодар, 2006. – 57с.
3. Знаков В.В. Психология понимания правды. – СПб, 1999. – 281с.
4. Костомаров, Верицагин 2005 – Костомаров В.Г., Верицагин Е.М. Язык и культура. 3 лингвострановедческие концепции: лексического фона, речеповеденческих тактик и сапиентемы. – Москва, 2005. – 320с.
5. Погребная Н. А. Русский антонимический концепт правда – ложь в зеркале английского truth – lie, falsehood. - Москва, 2007. – 41с.
6. Слышкин Г.Г. От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе. – Москва, 2000. – 128с.
7. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования. – Москва, 2001.- 990с.

8. Филиппов К.А. Асимметрия культурных концептов. – СПб, 1996.
– 397с.

СЛОВНИКИ

9. БЭСЯ, 1998.- С. 383
10. Логический словарь, Москва, 1994.- С. 91 (ЛС)
11. Ожегов, Шведова 1992 – Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. - Москва, 1992. – 928с.

SUMMARY

This article is an attempt to generalize the information about allomorphic and isomorphic features of TRUTH as a concept in Russian, Ukrainian and English. We also consider the correlation between the concept TRUTH and VERITY in the contrasted languages with the aim to reproduce the correlation in the iconic models of semantic field.

Світлана Шепітько

Олена Шейченко

КОНЦЕПТ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття узагальнює напрацьований теоретичний досвід вивчення концепту як об'єкту лінгвокогнітивного та лінгвокультурологічного досліджень в сучасній лінгвістиці. Автори роблять наголос на типології підходів до класифікації концепту, його структури, змісту та функцій.

Проблему, що визначається в даній статті, можна сформулювати як узагальнення теоретичної інформації щодо підходів до вивчення концепту, його структури, функцій та змісту.

У світлі сучасної функціонально-когнітивної парадигми дослідники переймаються студіями мовної картини світу, яка об'єктивує концептуальну картину світу. Витоки вивчення цього питання означені в роботах В. Гумбольдта, Ю. Д. Апресяна, А. Вежбицької, В. Г. Гака, Д.О. Добровольського, Ю. М. Караулова, Д.С. Ліхачова, Дж. Лакоффа, М. Джонсона, Г. А. Уфімцевої, А. А. Леонтьєва, Н. Хомського та інших. У